

Насамперед – між значним соціальним запитом на спеціалістів із високим рівнем екологічної свідомості й світогляду та практичною відсутністю державних стратегій її формування; між вимогами збалансованого розвитку суспільства і нестачею педагогічних технологій відповідної освіти задля формування особистості з високим рівнем екологічної культури та компетентності; між беззаперечною необхідністю формування екологічного світогляду і нестачею відповідних змістових складових у навчально-виховному процесі юридичної вищої школи.

Таким чином, екологічна освіта студентів юридичних спеціальностей набуває нині особливої ваги, оскільки саме вони в майбутньому будуть регулювати взаємовідносини у системі “людина – природа”. Такий підхід допомагає закласти базу, яка буде сприяти в майбутньому більш свідомому розумінню студентами екологічних проблем при вивченні курсів адміністративного, цивільного, екологічного права тощо.

М. О. Гасин

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В епоху глобалізаційних змін зростає соціокультурна цінність кожної особистості, здатної спиратися на свої різнобічні здібності та вміння швидко адаптуватися до нових умов життя, мотивуючи себе до постійного самовдосконалення та розвитку. Саме тому виховання конкурентоздатної особистості, готової діяти у руслі глобальних світових перетворень належить до головних завдань сучасної педагогічної науки. Це завдання також актуалізується і поєднується з проблемою виховання гуманної особистості, здатної будувати свої стосунки з оточуючими на основі взаєморозуміння, взаємоповаги і толерантності.

Теоретичний аналіз наукових джерел показав, що проблема формування соціальної компетентності учнів у позашкільних навчальних закладах знаходить відображення як у теоретичних джерелах давніх часів, так і в працях сучасних філософів, психологів, педагогів. Так, зокрема, різні аспекти означеної проблеми відображено у наукових працях Т.Алексеєнко, І.Беха, М.Гончарової-Горянської, А.Капської, О.Кононко та ін. Окремі аспекти і напрями позашкільної освіти і виховання, проблеми організації виховного процесу в позашкільних закладах розкрито в роботах О.Биковської, В.Вербицького, А.Корнієнко, О.Литовченко, В.Мачуського, Т.Сущенко та ін.

Сформованість соціальної компетентності у вихованців позашкільних навчальних закладів обумовлює прояв та розвиток важливих людських якостей і здібностей особистості, ставлення до праці, оволодіння соціальним досвідом. Також соціальна компетентність характеризує взаємодію людини з суспільством, соціумом, іншими людьми, виступаючи як сукупна характеристика громадянської зрілості і одночасно як соціальна дієздатність особистості, яка вміє передбачати наслідки своїх дій, поведінки, дотримуватися балансу загальних та особистих інтересів у різнобічній діяльності та побудові соціальних взаємин.

На основі аналізу науково-педагогічних досліджень визначено критерії формування соціальної компетентності вихованців гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів: орієнтація у Я-сфері, здатність до співпраці, інтеріоризація моральних цінностей. Орієнтація у Я-сфері визначається такими показниками: самопізнання, створення “Я”-образу, знання та адекватна оцінка себе, своїх здібностей та можливостей; знання про соціальне життя і ідентифікація себе як члена соціальної групи; усвідомлення своїх соціальних ролей; здатність до саморегуляції, емоційного контролю; вміння брати на себе відповідальність; планувати, організовувати свою діяльність, виявляти активну життєву позицію. Здатність до співпраці визначається такими показниками: знання норм спільної діяльності, спілкування; прагнення співвідносити власні устремління з інтересами інших людей; продуктивно взаємодіяти з членами групи, які вирішують спільну задачу; уміння домовитися, погодитися, піти на компроміс, вести діалог; готовність до співробітництва; толерантне ставлення до партнерів. Інтеріоризація моральних цінностей визначається такими показниками: знання моральних цінностей; уміння самотійно, свідомо здійснювати вибір та нести за нього відповідальність; відповідність поведінки моральним цінностям (гуманність, чесність, справедливість тощо).

Для з'ясування рівнів сформованості соціальної компетентності вихованців гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів було проведено анкетування. На основі методик С.Воронової, І.Докторович, Т.Зелінської нами розроблено власну методику оцінювання рівня сформованості соціальної компетентності підлітків та розроблено анкети, тренінги, теми для бесід. Анкети були закритими та відкритими, із ситуативними запитаннями у яких вихованці самотійно давали оцінку власним особистісним якостям. Запитання анкети спрямовувалися на виявлення рівня знань орієнтації у Я-сфері, здатності до співпраці, інтеріоризації моральних цінностей. Застосування розроблених критеріїв та показників у дослідно-експериментальній роботі стало передумовою для визначення трьох груп вихованців, кожна з яких відображала рівень сформованості соціальної компетентності: високий, середній, низький.

До високого рівня було віднесено учнів, які мають високий рівень самопізнання та самооцінки, осмислення і прийняття соціальних норм та цінностей, приймають себе такими як вони є зі своїми недоліками, беруть активну участь у діяльності гуртка позашкільного закладу; рівень емоційного контролю у них достатній, добре виражена здатність до саморегуляції; вміють самотійно і свідомо здійснювати вибір та нести за нього відповідальність, яка стає внутрішньою потребою; часто висловлюють та відстоюють власну точку зору; вміють співвідносити власні устремління з інтересами інших членів гуртка, продуктивно взаємодіяти з іншими членами групи, які вирішують спільну проблему.

До середнього рівня було віднесено учнів, які мають достатній рівень самопізнання, занижену самооцінку, знають про свої недоліки, але не приймають їх до уваги, володіють комунікативними здібностями, не завжди проявляють ініціативу у встановленні міжособистісної взаємодії, здатні до

співпраці, але більше схильні до самостійної роботи, мають прагнення співвідносити власні устремління з інтересами інших людей; за потреби можуть взаємодіяти з членами групи, які вирішують спільну проблему. Згодні домовлятися та погоджуватися з думками інших, здатні вести конструктивний діалог, вибірково проявляють готовність до співробітництва. Також вихованцям властиве засвоєння та прийняття норм і цінностей соціуму, прямого порушення норм соціальної поведінки у них немає, проте вони не завжди виконуються, не завжди можуть протистояти негативним впливам. До низького рівня було віднесено учнів у яких рівень самопізнання недостатній, відсутня або занижена самооцінка, нехтуються свої недоліки і слабкості; спостерігається відсутність стійкого інтересу до занять у гуртках, відсутнє знання про соціальне життя у гуртку та позашкільному закладі; рівень емоційного контролю недостатній, здатність до саморегуляції проявляється вибірково. Вони не дотримуються норм спільної діяльності у складі гуртка, мають небажання співвідносити власні устремління з інтересами інших членів гуртка, у них відсутня взаємодія з іншими членами групи, не бажають приймати участь у масових заходах, намагаються отримати винагороду за частково виконану роботу; загальноприйняті моральні цінності не є домінуючими у поведінці, спілкуванні та співпраці з однолітками та оточуючими.

Отже визначені нами критерії і показники забезпечують чистоту і якість експерименту та водночас дають змогу визначити рівні сформованості соціальної компетентності вихованців в гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів.

О. С. Джафарова

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ “ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ” В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Розвиток гуманістичних ідей сприяв появі особистісно-орієнтованої стратегії освіти, у якій дитина розглядається як суб’єкт розвитку й виховання. Передача матеріальних і духовних цінностей молодому поколінню не відбувається прямо, вони опановуються духовними зусиллями самої особистості, зокрема й у процесі творчої діяльності та її творчого самовираження.

Термін “самовираження” тлумачиться як “дія зі значенням самовиражатися, розкривати своє “Я”, свою індивідуальність, виявляти (переважно в художній творчості, в художньому образі) свої думки, настрої, переконання” [1, с. 1098]. У психологічній літературі “самовираження” розглядається у двох значеннях: як реагування зовні своїх внутрішніх почуттів, переконань, установок і т.д. (зокрема й з терапевтичною метою) та як будь-яка поведінка, що здійснюється для чистого задоволення індивіда.

Пошуку взаємозв’язку й шляхів до “самовиявлення”, “самореалізації”, “самовираження” присвячені роботи зарубіжних психологів і педагогів (Ф.Карягрена, К.Роджерса, З.Фрейда, Е.Фромма, Г.Олпорта). Проблема самовираження особистості вивчається ними переважно через два феномени – саморозкриття й самопрезентації. Перше розуміється як повідомлення